

Anni Ovaska

Monenlaisia sukupuoli- ja seksuaalisuuksia

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön
kuuluvan kehitysvammaisen
seksuaalikasvatuksen infopaketti

Opinnäytetyö
Sosionomi

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tekijä/Tekijät	Tutkinto	Aika
Anni Ovaska	Sosionomi (AMK)	Kesäkuu 2020
Opinnäytetyön nimi		26 sivua 20 liitesivua
Monenlaisia sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvan kehitysvammaisen seksuaalikasvatuksen infopaketti		
Toimeksiantaja		
Kehitysvammaliitto		
Ohjaaja		
Merja Nurmi ja Antti Teittinen		
Tiivistelmä		
<p>Opinnäytetyö käsittelee sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön kuuluvan kehitysvammaisen seksuaalikasvatusta. Kehitysvammaisten seksuaalikasvatuksen tulisi huomioida paremmin se, etteivät kaikki ole heteroseksuaalisia ja cissukupuolisia. Lähtöajatuksena on se, ettei seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvät käsitteet ole laajalti tuttuja kehitysvamma-työn parissa, tai niiden ei ajatella liittyvän omaan työnkuvaan tai asiakkaisiin.</p> <p>Kehitysvammaisuutta määritellesäni painotan sosiaalisen määrittelykeinon tärkeimmäksi. Sosiaalisessa näkökulmassa huomioidaan se, että vammasta koitua haitta ei johdu vammasta itsestään, vaan henkilön ympäristöstä ja yhteiskunnasta.</p> <p>Kehitysvammaisuuden historia on lyhyt ja seksuaalikasvatuksen vielä lyhyempi. Inklusiivisuuden, hyvinvoinnin ja itsemääräämisoikeuden painottaminen niin kehitysvammatyössä kuin seksuaalikasvatuksessa on vielä uutta. Kuitenkin tutkimukset kertovat siitä, että monien marginaaliin kuuluvat henkilöt ovat suurimmassa vaarassa joutua muun muassa seksuaaliväkivallan uhriksi. Inklusiivinen seksuaali- ja arvokasvatus parantaisi tätä tilannetta.</p> <p>Työn tilaaja on Kehitysvammaliitto. Kehitysvammaliitto puolustaa ja nostaa esiin marginaalissa olevia ihmisiä. Työn keinoina Kehitysvammaliitolla on muun muassa selkokieliisyys ja saavutettavuus.</p> <p>Opinnäytetyön liitteenä oleva selkokielinen infopaketti kertoo monimuotoisesta sukupuoli-suudesta sekä seksuaalisuudesta.</p>		
Asiasanat		
kehitysvammaisuus, sukupuolivähemmistöt, seksuaalivähemmistöt, seksuaalihinnoittelu, inklusiivisuus		

Author (authors)	Degree	Time
Anni Ovaska	Bachelor of Social Services	June 2020
Thesis title Diverse Genders, Diverse Sexualities Information Pamphlet about Gender and Sexual Minorities for the Intellectually Disabled		26 pages 20 pages of appendices
Commissioned by FAIDD – The Finnish Association on Intellectual and Developmental Disabilities (Kehitysvammaliitto)		
Supervisor Merja Nurmi and Antti Teittinen		
Abstract <p>The objective of the thesis is the sex education of the intellectually disabled who are also a part of gender and sexual minorities. Sex education for the intellectually disabled should acknowledge the fact that not everyone is heterosexual and cisgender. The issue is that not all the professionals who work with intellectually disabled people realize that trans and queer identities could intersect with their clientele, or they might not even acknowledge that differing identities besides heterosexual and cisgender exist.</p> <p>When defining intellectual disability, I emphasized the social aspect as the most important. The social aspect brings out the idea that the disadvantage of the disability is not caused by the disability in itself, but from the environment and the society surrounding the individual.</p> <p>The Finnish history of intellectual disability is brief, and the history of sex education is even shorter. The ideas behind inclusivity, wellness and self-determination are fairly new ideas being implemented in sex education and in the work with disabled people. Studies show that multi-marginalized people are at a greater risk to be subjected to sexual violence. If sex education and value-based education were more inclusive, the situation would be bettered.</p> <p>The thesis is commissioned by FAIDD – The Finnish Association on Intellectual and Developmental Disabilities (Kehitysvammaliitto). FAIDD's main objective is to highlight the voices of those in marginal. FAIDD's core values are accessibility and the usage of simple Finnish.</p> <p>A pamphlet in simple Finnish that talks about the diverse nature of gender and sexuality is added as an attachment.</p>		
Keywords mental disability, sexual minorities, gender minorities, sexual wellness, inclusivity		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	KESKEISIMMÄT KÄSITTEET	8
3	KEHITYSVAMMAISUUS	11
3.1	Kehitysvammaisuuden historiaa Suomessa	13
3.1.1	Keskiajalta 1900-luvun alkuun - köyhäin ja kurjain hoitoa.....	13
3.1.2	Sielun siveellisyyttä 1900-luvun taitteessa.....	13
3.1.3	1900-luvun alku – eugeniikkaa ja pakkosterilointia	14
3.1.4	1970-luvulta nykyaikaan – vihdoin ihmisoikeuksia.....	15
4	AUTISMI.....	16
5	SEKSUAALIKASVATUS.....	17
5.1	Seksuaalikasvatuksen historia.....	17
5.1.1	1900-luvulta 1950-luvulle - synnistä perhekasvatukseen.....	17
5.1.2	1950-luvulta 2000-luvulle – sukupuolikasvatuksesta seksuaalikasvatukseen.....	18
5.2	Seksuaalikasvatus nykyään.....	18
5.3	Seksuaalikasvatusta vammaisille	19
5.4	Seksuaalikasvatus seksuaalivähemmistöille	20
6	INKLUSIIVISUUS	20
6.1	Merkitys	20
6.2	Monessa marginaalissa	21
6.3	Osallistavaa seksuaalikasvatusta	22
7	KATSAUS AIEMPIIN JULKAISUIHIN	23
8	TUOTOS.....	25
9	PROSESSI	26
10	ARVIOINTI.....	27
11	KEHITYSMAHDOLLISUUDET	28
12	LOPUKSI.....	29
	LÄHTEET.....	31

LIITTEET

Liite 1: Monenlainen sukupuoli, monenlainen seksuaalisuus - selkokieline seksuaalikasvatuksen opas sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta

1 JOHDANTO

Seksuaalikasvatus kehitysvammaisille on hyvin vajavaista ja cis-heteronormatiivista. Usein seksuaalikasvatus vammaisille on joko sitä, että kerrotaan lyhyesti mitä yhdyntä on ja kuinka suojautua seksitaudeilta sekä missä saa kosketella itseään, tai sitten kehitysvammaiselta kielletään koko seksuaalihyvinvoinnin osa-alue. Maailmalla, saati Suomessa, on vasta alettu puhumaan vammaisten seksuaalioikeuksista, oikeuksista omaan kehoon ja koskemattomuuteen, sekä oikeudesta oman näköiseen seksuaalisuuden tai sukupuolisuuden ilmaisuun. Tämän vuoksi keskityn niin kehitysvammaisuuden, kuin seksuaalikasvatuksenkin historiaan lyhyesti. Tärkeimpien muutoksien tapahduttua viime vuosisadan loppuvaiheilla ei ole ihme, että seksuaalikasvatusta usein on vieläkin pelkkä asian hyssyttely.

Normatiivisessa yhteiskunnassamme seksuaalikasvatus myös usein keskittyy lähinnä heteromuotoiseen yhdyntään hedelmöitystarkoituksessa, tai vastavasti hedelmöityksen estoon. Niin seksuaalihyvinvointi ja -nautinto, kuin marginalisoitujen ryhmien seksuaalisuus, mainitaan sivulauseessa jos ollenkaan. Kuitenkin käsittelen työssäni tutkimuksia, joiden mukaan marginalisoidut ryhmät ovat haavoittuvimmassa asemassa esimerkiksi seksuaali- ja muun väkivallan uhriksi joutumisessa. Tätä voitaisiin parantaa niin marginalisoitujen, kuin muidenkin ryhmien seksuaali- ja arvokasvatuksella.

Työni tilaaja on Kehitysvammaliitto. Kehitysvammaliitto perustaa toimintansa YK:n vammaisten ihmisten oikeuksia koskevaan sopimukseen puolustamalla ja nostamalla esiin marginaalissa olevia ihmisiä. Kehitysvammaliitto tavoittelee esimerkiksi järjestämiensä koulutusten, kampanjoiden ja ylläpitämiensä verkkosivustojen avulla kehitys- ja puhevammaisten ihmisten ja muiden selkokielien käyttäjien ”osallisuutta, yhdenvertaisuutta, itsemääräämisoikeutta ja valinnanvapautta”. Selkokielisyys, tavoitettavuus ja yhdenvertaisuus ovat keskeisiä tavoitteita ja myös työn keinoja Kehitysvammaliitossa. (Kehitysvammaliitto 2016.)

Opinnäytetyön pääkohderyhmää ovat kehitysvammaisten ja muiden selkokielien käyttäjien lisäksi heidän läheisensä ja heidän kanssaan työskentelevät ammattilaiset. Läheisistä puhuttaessa tarkoitan niin vammaisen perhettä kuin

ystävä- ja tuttavapiiriäkin, tai miksei vaikka asumisyksikön omahoitajaa tai avustajaa. Tärkeintä on se, että nekin ihmiset, jotka eivät ilmaise sukupuoltaan perinteisen binäärisesti tai seksuaalisuuttaan heteronormin mukaisesti, saisivat tietoa ja apua ymmärtääkseen olevansa hyviä ja arvokkaita. Ammattilaisten lisäksi toivon sosiaali- ja terveysalan opiskelijoiden voivan hyödyntää tätä opinnäytetyötä ja infopakettia opinnoissaan, jotta näin kehittyisi uusi aaltovammaistyön ammattilaisia, jotka osaavat ja uskaltavat puhua monimuotoisesta seksuaalisuudesta ja sukupuolisuudesta asiakkaidensa kanssa.

Pidän historian tuntemista tärkeänä ymmärtääksemme paremmin nykyisyyttä, joten siksi opinnäytetyössäni kerron kehitysvammaisuuden ja seksuaalikasvatuksen lyhyet historiat. Koska molempien historiassa suurimmat muutokset ovat tapahtuneet viime vuosisadan puolivälin jälkeen, ei ole yllättävää, että vieläkin ei olla kehitysvammaisten seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen seksuaalikasvatuksessa tasa-arvoisessa asemassa. Vaikka huono tilanne ei yllättäkään, se ei silti ole hyvästä. Kuten luvussa inklusiivisuudesta kerron, moneen marginaaliin kuuluvat henkilöt ovat suurimmassa uhkassa joutua seksuaalisen väkivallan ja kaltoinkohtelun uhreiksi. Myös seksitaudit ovat yleisimpiä marginaaliin kuuluvien ihmisten keskuudessa. Näiden taustalla on usein puutteet niin uhrien kuin tekijöidenkin seksuaalikasvatuksessa. Luku inklusiivisuudesta on myös työni tärkein luku, ja se tuo vahvimman pohjan tuottamalleni ohjekirjaselle.

Tärkeimpien lukujen, eli inklusiivisuuden ja historioiden lisäksi kirjoitin muun muassa kehitysvammaisuuden ja seksuaalikasvatuksen määritelmät sekä tärkeimmät käsitteet, jotka on hyvä tietää käsiteltäessä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä sekä kehitysvammaisia. Kerron myös lyhyen kappaleen verran autismita, sillä vaikka autismi ei olekaan kehitysvamma, nämä kulkevat usein käsi kädessä. Luvussa seksuaalikasvatuksesta kerron omina alalukuinaan seksuaalikasvatuksen nykytilasta sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluille sekä kehitysvammaisille ihmisille. Seksuaalikasvatuksessa puhe sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä ja vammaisista ihmisistä ei kohtaa useinkaan, vaikka olisikin tärkeää tiedostaa, että ihminen voi kuulua useaan eri vähemmistöön.

Ihmisten seksuaalihyvinvoinnin, eli laajemmin myös kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin kannalta tulisi olla tarjolla hyvää seksuaalikasvatusta kaikille ikään, seksuaalisuuteen, sukupuoleen tai vammaisuuteen katsomatta. Tärkein tavoitteeni opinnoissani on ollut ja tulee olemaan inklusiivisen seksuaalikasvatuksen edistäminen. Opinnäytetyössäni ja siinä liitteenä olevassa infopakettissa tavoitteeni on, että vammaiset, heidän läheisensä ja heidän kanssaan työskentelevät ammattilaiset saisivat selkokielistä ja saavutettavaa tietoa muustakin kuin heteroudesta ja cissukupuolisuudesta. Jos edes yksi vammainen saa apua omaan itseensä tutustumisessa tai oman itsensä hyväksymisessä, olen onnistunut.

2 KESKEISIMMÄT KÄSITTEET

Aseksuaali

Aseksuaali ihminen ei koe joko ollenkaan tai kokee hyvin vähän seksuaalista vetovoimaa muita kohtaan. Aseksuaali voi tuntea emotionaalista vetovoimaa minkä sukupuolisiin ihmisiin tahansa, tai ei kehenkään. (Sateenkaarisanasto 2019.)

Binääri

Binääri tai binäärinen ajattelu tai sukupuolisuus tarkoittaa sitä, että ajatellaan sukupuolia ja sen ilmaisutapoja olevan vain kaksi: nainen ja mies. Todellisuus on kuitenkin moninaisempi, ja moni määrittää sukupuolensa olevan joko binäärin väliltä tai sen ulkopuolelta. Ihminen voi olla esimerkiksi muunsukupuolinen, sukupuoleton tai intersukupuolinen. (Sateenkaarisanasto 2019.)

Bi- tai panseksuaali

Bi- tai panseksuaalinen ihminen tuntee seksuaalista ja/tai emotionaalista vetoa sekä omaa että eri sukupuolta olevia kohtaan. Termit ovat osittain päällekkäisiä, ja ihminen voi valita itse kumpaan identifioituu. (Sateenkaarisanasto 2019.)

Cis

Cis joko sanana tai etuliitteenä kuvaa sitä, että henkilön sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu vastaavat sitä, joka hänelle on syntymässä määritelty.

Cismies on määritelty syntymässä pojaksi ja cisnainen tytöksi. (Sateenkaarisanasto 2019.)

Cis on vastakohta sanalle trans: ne ovat latinaa ja tarkoittavat ”tällä puolen” ja ”toisella puolen” (Sateenkaarisanasto 2019).

Cisnormi ja heteronormi

Cis- ja heteronormit ovat kulttuurissamme vallitsevia oletuksia siitä, että kaikki ihmiset ovat cissukupuolisia ja heteroseksuaalisia. Nämä ominaisuudet nähdään toivotumpina, luonnollisempina ja parempina kuin muut. (Sateenkaarisanasto 2019.)

Hetero

Heteroseksuaalinen ihminen tuntee seksuaalista ja/tai emotionaalista vetoa muuta kuin omaa sukupuoltaan kohtaan. (Sateenkaarisanasto 2019.)

HLBTIQ

HLBTIQ on suomenkielinen lyhenne sanoista homo, lesbo, bi, trans, intersukupuolinen ja queer. Englanniksi se on LGBTIQ: lesbian, gay, bi, trans, intersex ja queer. Myös lyhyemmät muodot kuten HLBT ja LGBT ovat myös yleisesti käytössä. (Sateenkaarisanasto 2019.)

Homoseksuaali: homo, lesbo

Homoseksuaalisuus tarkoittaa sitä, että kokee seksuaalista ja/tai emotionaalista vetoa samaa sukupuolta olevia kohtaan. Homo on homoseksuaali mies, eli mies, joka pitää miehistä, ja lesbo on homoseksuaalinen nainen, eli nainen, joka pitää naisista. Myös ei-binäärinen henkilö voi määritellä itsensä homoksi tai lesboksi. (Sateenkaarisanasto 2019.)

Intersukupuolinen

Intersukupuolisella henkilöllä kehon sukupuolitetut piirteet, kuten kromosomit, hormonitoiminta tai sukuelimet eivät ole yksiselitteisesti nais- eivätkä miestyypilliset. Intersukupuolisuus voi olla joillekin myös sukupuoli-identiteetti. (Sateenkaarisanasto 2019.)

Kehitysvammainen

Kehitysvamman aste voi vaihdella lievästä oppimisvaikeudesta vaikeaan monivammaisuuuteen. Kehitysvammaisuutta määriteltäessä tulee huomioida niin lääketieteellinen, sosiaalinen kuin toimintakyvyn näkökulma. (Seppälä 2017.) Kehitysvammaisuuden määritelmästä lisää osiossa 3.1.

Muunsukupuolinen

Muunsukupuolinen ihminen voi olla sekä mies että nainen, jotain niiden väliltä tai jotain tämän binäärin väliltä. Muunsukupuolisuus voi olla joko identiteetti tai kattokäsite myös muille ei-binäärisille sukupuolille. (Sateenkaarisanasto 2019.)

Queer

Queer voi olla sukupuolen tai seksuaalisuuden identiteetti, jos ihminen kokee, ettei halua määritellä itseään tarkemmin. Queer on myös poliittinen ja akateeminen ajattelutapa, joka kyseenalaistaa yhteiskuntamme normeja liittyen sukupuoleen ja seksuaaliseen suuntautumiseen. Queer on käsite, jonka alkuperä on loukkaava, joten usein vain yhteisöön kuuluvat ihmiset voivat käyttää sitä itsestään. (Sateenkaarisanasto 2019.)

Sateenkaareva

Sateenkaareva on adjektiivi, jolla voidaan kuvata ja jolla tässä työssä kuvaan ihmisiä, jotka ovat sukupuoli ja/tai seksuaalivähemmistöä, eli jotka kuuluvat HLBTIQ-ryhmään. (Sateenkaarisanasto 2019.)

Selkokieli

Selkokieli on yksinkertaistettua suomen kieltä. Sitä käytetään esimerkiksi kehitysvammaisten, vanhusten tai vieraskielisten, suomea opiskelevien ihmisten kanssa viestimiseen. (Leskelä 2018.) Suomessa selkokieltä tarvitsevia ihmisiä on vuoden 2019 tarvearvion mukaan 11–14 % eli noin 650 000–750 000 henkilöä (Juusola 2019).

Trans

Transsukupuolisen henkilön sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu ei vastaa hänelle syntymässä määritellyä sukupuolta. Transmies on syntymässä

määritelty tytöksi ja transnainen pojaksi. Lisäksi transihmisiin lukeutuvat ihmiset, joiden sukupuoli-identiteetti ei sovi binääriseen ajatteluun. (Sateenkaarisananasto 2019.)

Transvestiitti

Transvestiitti on henkilö, jolla on tarve ilmaista eri sukupuolta, kuin mikä hänelle on syntymässä määritelty. Transvestiitti on usein tyytyväinen syntymässä määriteltyyn sukupuoleensa, eikä hänellä ole tarvetta juridisiin ja/tai lääketieteellisiin korjauksiin. Esimerkiksi transvestiittimiehellä on välillä tarve ilmaista naisellista puolta itsessään laittautumalla ja eläytymällä naiseksi.

Transvestiitti-ihmistä ei tule sekoittaa transsukupuoliseen ihmiseen. (Sateenkaarisananasto 2019.)

Vammainen

YK:n vammaisten henkilöiden yleissopimus määrittelee vammaisiksi henkilöiksi ne, joilla ”on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa”. (Suomen YK-liitto 2015, 17.)

3 KEHITYSVAMMAISUUS

Kehitysvammaisuus voidaan määritellä kolmesta eri näkökulmasta: lääketieteellisestä, sosiaalisesta ja toimintakyvyn näkökulmasta. Niin lääketieteellisesti kuin myös toimintakyvyn mukaan määriteltäessä on ongelmallista se, että nämä määritelmät on tehty ulkoa käsin, eikä kehitysvammaisen henkilön omaa mielipidettä ole aiemmin kuunneltu. Esimerkiksi lääketieteellisestä näkökulmasta määriteltäessä kehitysvammaisuus on vain World Health Organizationin eli WHO:n ICD-10-tautiluokituksen perustella tehtävä diagnoosi (Lääketieteellinen näkökulma 2019). Kuitenkaan diagnoosi ei kerro koko totuutta ihmisestä tai hänen vammaisuudestaan. Viime vuosina vammaisaktivistien työn myötä sekä vammaistutkimuksessa että vammaispolitiikassa on alettu suuremmin keskittyä kehitysvammaisten omaan näkökulmaan. Vammaisia henkilöitä tulee kuulla heitä koskevissa päätöksissä. Vammaisten on myös saatava voida elää itsenäisesti ja päättää itse elämänsä suunnasta, ja heidän käyttämiensä tukimuotojen ja palveluiden tulee mahdollistaa hyvä itsenäinen elämä.

(Sosiaalinen näkökulma 2018.) Näiden syiden vuoksi keskityn tässä opinnäytetyössäni ainoastaan sosiaaliseen näkökulmaan.

Kun kehitysvammaisuutta määritellään sosiaalisesta näkökulmasta, hyväksytään lääketieteelliset faktat, kuten eri tyyppiset diagnoosit. Samalla kuitenkin kiinnitetään huomiota siihen, että vammasta koituva haitta ei johdu vammasta itsestään, vaan ympäristöstä ja yhteiskunnasta. Vammaisuudessa ja sen määrittelyssä onkin kyse oireiden ja diagnoosien lisäksi paljon myös siitä, saako vammaisen tarvitsemaansa tukea ja apuvälineitä. Lääketieteellisenä terminä kehitysvammaisuus ei ole kovin tarkka, sillä sama diagnostinen leima annetaan hyvin erilaisille ihmisille ja erilaisten vammojen perusteella. Sosiaalinen näkökulma vammaisuuden määrittelyyn on syntynyt kritiikkinä vammaisnäkemyksen medikalisoitumiseen. Pelkästään määrittelemällä lääketieteellisesti kehitysvammaisuus, nähdään kehitysvammaisen itse pelkkänä diagnoosina, ja kaikkea hänen käyttäytymistään tulkitaan johtuvan diagnoosista. Vammaisdiagnoosi estää muita ihmisiä ja vammaisia itseään näkemästä tämän muita ominaisuuksia, tarpeita ja vahvuuksia. (Sosiaalinen näkökulma 2018.)

Sosiaalisesta näkökulmasta kehitysvammaisuutta tarkasteltaessa korostetaan sitä, että ihmisen tietyistä ominaisuuksista tulee vammaisuutta vasta yhteiskunnan asenteiden ja esteiden myötä. Kehitys- ja muu vammaisuus määrittäytyy yhteisön suhteesta yksilöön. Esimerkiksi syvästi kehitysvammaisetkin ihmiset pystyvät tekemään päätöksiä omaa elämäänsä koskien, jos heidän kanssaan kommunikointiin löydetään oikeanlainen tapa ja sopivat apuvälineet. Tällä tavoin vammaisuutta ja vammaisen osallisuutta määrittää suuresti se sosiaalinen ja kulttuurinen ympäristö, jossa hän elää. Sosiaalinen näkökulma nostaa esille vammaisen henkilön riippuvuuden muista ihmisistä, jota synnyttävät ennakkoluulot, syrjäytetty yhteiskunnallinen asema ja rakenteelliset esteet. Nämä ovat usein seurausta siitä, ettei yhteiskuntaa ole rakennettu tasa-arvoiseksi ja saavutettavaksi kaikille sen jäsenille. Tähän vaikutetaan vammaispolitiikan ja -aktiivismin keinoin. (Sosiaalinen näkökulma 2018.)

Vammaisuutta määritellessä on suuresti kyse myös siitä, miten henkilö itse kokee oman vammaisuutensa. Vammaisuuden kokemus syntyy aina vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Kaikki ihmiset määrittelevät itsensä esimerkiksi

sukupuolen, työn, opiskelun, asuinpaikan tai parisuhdestatuksen kautta, ja kehitysvammaiset ihmiset eivät poikkea tästä. Hyvin harvoin kehitysvammainen ihminen määrittelee itseään lähtökohtaisesti pelkästään kehitysvammaiseksi. Sosiaalisella näkökulmalla kehitys- ja muuta vammaisuutta tarkastellessa saadaan muistutettua että vammaiset ovat samanlaisia arvokkaita ihmisiä kuin muutkin. (Sosiaalinen näkökulma 2018.)

3.1 Kehitysvammaisuuden historiaa Suomessa

3.1.1 Keskiajalta 1900-luvun alkuun - köyhäin ja kurjain hoitoa

1300-luvulta alkaen Suomessa kehitysvammaisia hoidettiin suurimmissa kaupungeissa, Turussa ja Viipurissa, kirkon ylläpitämissä Pyhän Hengen huoneissa. Maaseudulla vammaisten hoito oli pääasiassa kotien ja kyläyhteisöjen vastuulla. Eroa vammaisten ja esimerkiksi tarttuvia tauteja sairastavien välillä ei juurikaan tehty. (Vammaisuuden historia Suomessa s.a.)

1800-luvun loppupuolella alkoi käsite "vaivainen" eriytyä ja erikoistua kuvaamaan muun muassa vammaisia ihmisiä, mutta myös monen muunkin tyyppiset huono-osaiset, esimerkiksi köyhät, eikä siihen välttämättä aina liittynyt ruumiillinen tai henkinen viallisuus. "Vaivaisuuteen" kuitenkin sisältyi ajatus siitä, että kyseinen henkilö oli syntinen, alempiarvoinen ja huonompi. (Harjula 1996, 25-30; Vammaisuuden historia Suomessa s.a.) 1800-luvun jälkipuoliskolla alettiin huomata, että tylsämielisyys ei ollutkaan mielisairaus vaan henkistä jälkeenjääneisyyttä, jota voisi kehittää opetuksella. Ensimmäiset kehitysvammaisten luokat perustettiin kuuromykkäkoulujen yhteyteen. (Harjula 1996, 61-62.)

3.1.2 Sielun siveellisyyttä 1900-luvun taitteessa

Vammaisten luokissa ja myöhemmin myös kouluissa tuli oppilaat kasvattaa niin ulkoiseen puhtauteen ja järjestykseen kuin myös henkiseen puhtauteen ja sielun siveellisyyteen. Opettaja huolestutti erityisesti ajatus siitä, että toimettomuuden ja muiden kielteisten piirteiden lisäksi oppilailla olisi vakavampiakin paheita. Esimerkiksi "itsesaastutuksen" eli masturboinnin pelättiin olevan yleistä. Sen pelättiin hävittävän ihmisen sielun ja ruumiin suhteen sekä johta-

van jopa hulluuteen. Seksuaalisuuden kontrolloiminen johtui suuresti siitä ajatuksesta, että vammaiset olisivat viettivaltaisia ja eivät osaisi hallita itseään. Erityisesti heikkolahjaisten masturbointi huolestutti kasvattajia, sillä se nostattaisi heidän "vaistonomaista, eläimellistä puolta -- ehdottomaan valta-asemaan". Lasten seksuaalisuus on kuitenkin 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa yleinen viranomaisten ja huoltajien huolenaihe, joten mitään ajalle erikoista huolella vammaisten seksuaalisuudesta ei ollut. (Harjula 1996, 81.)

3.1.3 1900-luvun alku – eugeniikkaa ja pakkosterilointia

Vuoden 1922 köyhäinlaitoksissa muun muassa kiellettiin vaivaishuutokaupat (Vammaisuuden historia Suomessa s.a). Lakiin sisällytettiin myös pykälä, jossa todettiin että sokeille, kuuromykille, raajarikoille, kaatumatautisille, tylsämielisille ja muihin heille verrattavissa oleville henkilöille tulisi antaa tilaisuus saada hoitoa ja opetusta heille sopivissa laitoksissa tai heitä on opetettava ja harjoitettava työhön muulla tavoin. Nuorista, joilla oli ainoastaan ruumiin vikaa, tuli kasvattaa "toimeliaita miehiä ja naisia". Mielenvikaisten hoidon tavoitteena oli vain taata heille inhimillisyyden vaatimukset täyttävä hoito sekä ihmisarvon mukainen olemassaolo. Vaivaistaloissa tätä ei kuitenkaan kovin usein onnistuttu takaamaan. Niiden onkin kuvailtu olleen lähinnä vammaisten säilytyspaikkoja. (Harjula 1996, 31-47.)

1910-luvulla oli Suomessa alkanut vaikuttaa rotuhygienialiike. 1920-luvun lopulla alkanut lama näkyi kasvavina huoltokustannuksina ja negatiivisina asenteina vähäosaisia kohtaan. Samanaikaisesti Euroopassa ja myös Suomessa alkoi nousta voimakas kansallisuusaate ja sen degeneraatio-oppi, jonka mukaan kaikki "heikompi väestöaines" tulisi kitkeä kansakunnasta pois. Tämä väestönaineksi nähtiin kansakuntaa rappeuttavina: rikollisina, köyhinä ja terveydeltään heikkoina. Heidät nähtiin taakkana ihmiskunnalle. Mielisairaiden ja vammaisten lisäksi myös esimerkiksi alkoholistit ja siveettömät ihmiset olivat heikompaa ainesta, ja näin heidän avioitumisestaan ja lisääntymistään tulisi säädellä ja estää. Tämä estäisi myös ihmiskunnan rappeutumisen. Marginalisoitujen ihmisryhmien oikeuksia aloitettiin rajoittamaan sosiaalipoliittisin keinoin, vetoamalla yhteiskunnan ja kansan etuun. Kehitysvammaisia varten perustettiin laitoksia, joihin heitä alettiin sulkea. (Eskola 2016; Teittinen 2014.)

Eugeniikka-ajattelun seurauksena 1929 tuli voimaan avioliittolaki, joka kielsi synnyttäisessä vammaisten väliset avioliitot ja vuonna 1935 sterilointilaki, jonka mukaan kehitysvammaisia ja mielisairaita voitaisiin pakkosteriloida ilman heidän omaa suostumustaan. (Vammaisuuden historia Suomessa s.a.) Pakkosterilointilain ollessa voimassa 1935-1970 steriloidiin Suomessa noin 4000 ihmistä, minkä lisäksi sterilisaatioita tehtiin noin 3000 abortin saamisen ehtona. Sterilointi on voitu useissa tapauksissa myös merkitä henkilön omasta toiveesta tehdyksi, vaikka näin ei tosiasiasa olisi ollut. (Määttänen 2017.)

1950-luvulla kehitysvammaisista ja muista vammaisista puhuessa toistuivat eugeniikan retoriikka. Termit kuten vajaamielisyys, vajaakuntoisuus sekä invaliditeetti eli ei-validius suhteessa toisiin ihmisiin ja ympäristöön olivat yleisesti käytössä. Esimerkiksi vuonna 1958 säädettiin vajaamielislaki, jossa parhaana huoltotoimenpiteenä nähtiin kehitysvammaisten laitossijoitukset. Ideologinen ja käytännöllinen muutos tapahtui 1960-luvun kuluessa, kun laitoshuoltoa alettiin kritisoida. (Teittinen 2014.)

3.1.4 1970-luvulta nykyaikaan – vihdoinkin ihmisoikeuksia

Nykyäänkin voimassa oleva sterilointilaki on vuodelta 1970. Se kumosi edellisen pakkosterilisaatiolain. Nykyään sterilisaation saa omasta pyynnöstään, jos tietyt ehdot täyttyvät, kuten 30 vuoden ikä tai odotettavissa olisi vamman tai sairauden periytyminen. Jos henkilö on pysyvästi kykenemätön ymmärtämään steriloinnin merkityksen ja sterilisaatiota puoltavat seikat ovat hyvin painavia, henkilön huoltaja tai laillinen edustaja voi hakea toimenpidettä. (Määttänen 2017.)

Yhdistyneet Kansakunnat (YK) antoivat kehitysvammaisten ihmisten oikeuksien julistuksen vuonna 1971. Kehitysvammaisilla ihmisillä tuli sen mukaan olla kaikki samat oikeudet kuin muillakin ihmisillä, kuten esimerkiksi oikeus asua perheidensä kanssa mahdollisuuksiensa mukaan ja osallistua erilaisiin yhteiskunnallisiin toimintoihin. Tämän myötä kehitysvammaiset saivat poliittiset oikeudet vuonna 1972. Tämä sisältää niin oikeuden äänestää, kuin myös oikeuden asettua vaaleissa ehdolle sekä osallistua vaalien järjestämiseen valvojana tai muuna toimitsijana. Vuoden 1981 YK julisti kansainväliseksi vammaisten vuodeksi, teemanaan täysi osallistuminen ja tasa-arvo. Vuosi sai

vammaisuuden näkyvämmäksi ja tiedostetummaksi. (Vammaisuuden historia Suomessa s.a.)

Vuonna 1987 tuli voimaan vammaispalvelulaki, joka korvasi aiemmin olleen invalidihuoltolain. Laki oli ensimmäistä kertaa laadittu niin, että mukana on ajatus siitä, että vammaisuus on yksilön rajoitusten ja ympäristön suhteesta syntyvä tila. Vammaispalvelulaki pyrkii edistämään vammaisten mahdollisuuksia elää ja toimia yhteiskunnan yhdenvertaisena jäsenenä. Vuonna 1999 vammaiset mainittiin ensimmäistä kertaa perustuslaissa: siinä kielletään syrjintä vammaisuuden ja terveydentilan perusteella. Tämä oli kuitenkin symbolisesti merkittävä edistysaskel. (Vammaisuuden historia Suomessa s.a.)

Vuonna 2006 YK hyväksyi Vammaisten oikeuksia koskevan yleissopimuksen. Suomi allekirjoitti sopimuksen alkuvuodesta 2007. (Vammaisuuden historia Suomessa s.a.) Se ratifioitiin Suomessa kuitenkin vasta 2016. Ratifiointi edellytti muutoksia esimerkiksi kehitysvammaisten erityishuoltolakiin ja edellyttää vammaisten oikeuksien ja tasa-arvon jatkuvaa edistämistä. (Koski 2016.)

4 AUTISMI

Vaikka autismi ja kehitysvamma ovat kaksi eri asiaa, kehitysvammaan voi usein liittyä muitakin vammoja tai liitännäisyyksiä kuten autismi. 65-85 prosentilla autistisista henkilöistä on myös älyllinen kehitysvamma. Autistinen henkilö ei kuitenkaan välttämättä ole kehitysvammainen. (Autismi- ja Aspergerliiton palveluneuvonta 2015; Alho-Näveri, Ikonen, Karjala, Kortelainen, Ruotsalainen, Salmi, Sauna-aho 2011.) Autismin kirjoon kuuluvilla henkilöillä on enemmän sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta verrattuna muuhun väestöön. Myös aseksuaalisuus on keskimäärin yleisempää autismin kirjon henkilöillä. (Oksanen 2015, 14.)

Seksuaalisen suuntautumisen moninaisuutta on tutkittu autismin kirjon ihmisillä vasta muutamia vuosia, mutta alustavat tutkimustulokset ovat osoittaneet saman suuntaiseksi. Lasten neuropsykologi John Strang kertoo esimerkiksi vuonna 2017 tehdystä tutkimuksesta, jossa otanta oli ollut melkein 9000 henkilöä. Tutkimuksessa oli havaittu, että autismin kirjon henkilöillä oli yleisempää kuin muilla kokea romanttista ja/tai seksuaalista kiinnostusta niin

oman sukupuolisiin kuin eri sukupuoliinkin henkilöihin. Strang kertoo myös kansainvälisestä tutkimuksesta, jossa melkein 70 prosenttia autismin kirjolla olevista vastaajista kertoivat identifioituvansa ei-heteroseksuaalisiksi. Määrä on melkein kaksinkertainen verrattuna yleisiin lukuihin. (Strang 2018.)

Monissa tutkimuksissa on huomattu myös sukupuolen moninaisuuden olevan yleisempää autismin kirjon kuuluvilla henkilöillä kuin muulla väestöllä. Strang kertoo tutkimuksesta, jossa oli tutkittu yli 1400 eri-ikäistä autismin kirjon kuuluvaa henkilöä. 6,5 prosenttia autismin kirjolle kuuluvista alaikäisistä ja 11,4 prosenttia täysi-ikäisistä kertoivat olevansa tai toivovansa elää ”vastakkaisessa sukupuoleessa”, eli ilmeisesti tutkimuksen tuloksissa tarkoitettiin transsukupuolisuutta. Nämä luvut ovat myös korkeampia kuin valtaväestöllä: 3 prosenttia alaikäisistä ja 5 prosenttia neurotyypillisistä kertoivat vastaavasta. (Strang 2018.) Yleistä on esimerkiksi myös se, että autismin kirjolla oleva poika pukeutuu mekkoon tai muuten sukupuolelleen epätyypillisesti, sillä jäykät sukupuolinormit eivät ole autismin kirjon kuuluville henkilöille yhtä hahmottuneet. Autistipoika voi siis pukeutua mekkoon, ilman että se tarkoittaisi sitä että tämä olisi transvestiitti tai transsukupuolinen. Mekko vain on hänen mielestään kaunis vaate. Vaatteet eivät määritä sukupuolta. (Oksanen 2015, 13.)

5 SEKSUAALIKASVATUS

5.1 Seksuaalikasvatuksen historia

5.1.1 1900-luvulta 1950-luvulle - synnistä perhekasvatukseen

Länsimaissa kirkko oli vaikuttanut pitkälti seksuaalikäsityksen muodostumiseen keskiajalta lähtien. 1900-luvun alkupuolelle tultaessakin avioliiton ulkopuolinen seksi, myös masturbointi, oli syntiä ja keino joutua helvettiin. Seksuaalikasvatusta ei juurikaan ollut, sillä seksin nähtiin kuuluvan vain avioliittoon. Avioliitossakin seksin tuli olla vain keino lastenhankintaan. (Paajanen & Perttula 2015.)

Terveystieteiden tutkimuskeskus alkoi 1950-luvulle tultaessa muuttua avioliiton suojelusta kansalaisten terveyden edistämiseen. Eri toimintatapoja otettiin

käyttöön, ja esimerkiksi seksuaaliterveyden edistäminen nähtiin tapana parantaa kansalaisten yleistä terveyttä. Opetusministeriö perusti perhekasvatuksen keskustoimikunnan ja antoi ohjeet perhekasvatuksen järjestämisestä kouluissa. Perhekasvatus oli jo jonkin tasoista seksuaalikasvatusta, entisen seksuaalisuudesta ja seksistä vaikenemisen ja ajatusten muualle siirtämisen sijaan. Kuitenkin seksuaaliterveyttä käsiteltiin hyvin pintapuolisesti ja esimerkiksi masturboimisen nähtiin olevan keholle vahingollista. (Paajanen & Perttula 2015.)

5.1.2 1950-luvulta 2000-luvulle – sukupuolikasvatuksesta seksuaalikasvatukseen

Koulun terveystiedon opetus sai ensimmäisen kerran opetussuunnitelmaansa seksuaalikasvatusta nimellä ”sukupuolikasvatus” vuonna 1952. Keskeisenä oli ajatus siitä, että sukupuoliasioista tulisi opastaa avoimesti, pelon ja salaperäisyyden välttämiseksi. Sukupuoliasioita käsiteltiin kuitenkin opettajien oman harkinnan mukaan tai jos asia nousi oppilaiden toimesta esiin. Kun Suomessa siirryttiin kansakoulujärjestelmästä peruskoulujärjestelmään 1970-luvulla, tuli seksuaaliterveyskasvatuksesta ja seksuaaliterveysopetuksesta osa peruskoulujen opetussuunnitelmaa. (Paajanen & Perttula 2015.)

1970- ja 1980-luvuilla alkoi myös niin sanottu seksuaalinen vallankumous. Abortin laillistuminen ja uudet, luotettavat ehkäisymenetelmät saivat seksuaalisuuden ja lisääntymisen erottumaan toisistaan. Seksuaalisuuteen liittyvät arvot alkoivat kehittyä hitaasti yhä avoimimmiksi. Terveystiedon opetuksen tavoitteina oli seksuaalisen vallankumouksen myötä muun muassa se, että oppilaat oppisivat seksuaalisuuden olevan elämänlaatua parantava voimavara ja täysin luonnollista. Kuitenkin esimerkiksi 1970-luvun terveystiedon oppikirjoissa ei käsitelty esimerkiksi yhdyntää eikä lapsettomuutta, ja homoseksuaalisuuskin nähtiin ”perversiona”, sairautena. (Paajanen & Perttula 2015.)

5.2 Seksuaalikasvatus nykyään

Seksuaalikasvatus kuuluu nykyään peruskoulussa biologian ja terveystiedon oppikokonaisuuksiin, sekä lukiossa myös terveystietoon. Seksuaalikasvatuk-

sen tulee opettaa lapsille ja nuorille seksuaalisuuteen ja sukupuolisuuteen liittyviä tietoja, taitoja ja avointa asennetta. Sisältöjen tulee olla monipuolisia. Teoriatietojen ja käytännön taitojen osaamisen lisäksi tulee osata ajatella kriittisesti ja tietää, kuinka kunnioittaa itseään ja muita. Eettiseen vastuullisuuteen kuuluu esimerkiksi toisten seksuaalioikeuksien kunnioittaminen. Seksuaalikasvatuksen tulee huomioida World Health Organizationin (WHO) mukaan:

- Tunteet ja niiden nimeäminen ja ilmaiseminen
- Seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuus ja niihin liittyvät kysymykset sekä sosiaaliset ja kulttuuriset tekijät, jotka niitä määrittävät
- Ihmissuhteet, elämäntyyli sekä niiden moninaisuus
- Seksuaaliterveys ja –hyvinvointi, kuten turvataidot, viestintä-, neuvottelu- ja ongelmanratkaisutaidot
- Seksuaalisuus ja oikeudet, kuten porno, seksuaalioikeuksien toteutuminen, seksuaalisuuteen liittyvät normit ja arvot
- Ihmiskeho ja sen yksilölliset kehitysvaiheet
- Hedelmällisyys ja lisääntyminen
- Seksuaalioikeudet (Seksuaalikasvatus 2019).

5.3 Seksuaalikasvatusta vammaisille

Kehitysvammaisten seksuaalisuus on pitkään ollut tabu, vaikka kehitysvammaisten seksuaalisuus on yhtä moninaista ja samantyyppistä kuin muidenkin. Kehitysvammaisten seksuaalinen kehitys on yleensä samankaltaista kuin muilla, mutta seksuaalisen kehityksen vaiheet tulevat usein myöhemmin kuin muilla samanikäisillä. (Sead 2016.)

Kattavinta seksuaalikasvatus on ollut nuoremmilla, alle 30-vuotiaiden kehitysvammaisten ryhmillä. Yksilökohtaisia eroja tietenkin on. He ovat saaneet seksuaalikasvatusta peruskoulussa ja seksuaalikasvatus sisältyy myös ammatillisessa koulussa terveystiedon opintoihin. Täysi-ikäisille terveystieto on kuitenkin vapaaehtoista ja se tuottaa ongelmia. Aikuisten kehitysvammaisten seksuaalikasvatus on hajanaista ja sen saaminen vaihtelee suuresti paikkakunnittain. Seksuaalikasvatusta voidaan ammatillisten oppilaitosten lisäksi tarjota esimerkiksi jatkokoulutuksessa, työ- ja päivätoimintapaikoissa, asumisyksikössä, kursseilla tai vammaisneuvoloissa. Koulutusten järjestäjinä voivat olla

kuntien sosiaali- ja terveystalveluiden lisäksi yksityiset palveluntarjoajat, oppilaitokset sekä kolmannen sektorin toimijat. (Sead 2016.)

Erityisenä haasteena kehitysvammaisten seksuaalikasvatuksessa on asenteiden ristiriitaisuus. Kehitysvammaisten seksuaalisuus ja sen moninaisuus, seurustelu sekä lisääntyminen ovat pitkään olleet tabuja, ja tämä on myös heijastunut seksuaalikasvatukseen. Usein kehitysvammaiset nähdään niin sanotusti "ikuisina lapsina", joilla ei ole eikä saa olla seksuaalisuutta. Kehitysvammaisissa itsessäänkin voi olla ihmisiä, erityisesti vanhemmissa ikäryhmissä, jotka ovat kasvaneet siihen, ettei heillä saa olla seksuaalisuutta tai sen ilmaisua. Seksuaalisuudesta puhuminen voi heille olla hyvin vaikeaa ja monien esteiden takana, joista suurin on usein ympäristön vanhakantaiset asenteet. Seksuaalisuudesta puhumista ja sen toteuttamista vaikeuttaa usein myös kehitysvammaisen itsensä heikko itsetunto ja "opetettu kiltteys". Näiden myötä on erityisesti tarpeen opettaa kehitysvammaisille omien ja muiden rajojen kunnioittamista. (Sead 2016.)

5.4 Seksuaalikasvatus seksuaalivähemmistöille

Kuuselan 2016 tekemästä tutkielmasta "Koulu ja seksuaalikasvatus sateenkaaren väreissä" ilmenee useiden sateenkaarinuorten tyytymättömyys koulujen seksuaalikasvatukseen. Seksuaalivähemmistöistä puhutaan usein vain "reunamerkintänä" tai seksuaalisuuden moninaisuudesta vaietaan kokonaan. Aseksuaalisuutta harvoin edes mainittiin. Seksuaalisuus näytettiin erillisenä asiana emotionaalisesta vetovoimasta. Kuuselan tutkimuksen mukaan nuoret olisivat kaivanneet enemmän tietoa niin itselleen kuin muille. Kun informaatio on asianmukaista ja riittävää, se vähentää ennakkoluuloja ja antaa ihmisille myös välineitä käsitellä omaa sateenkaarisuuttaan. (Kuusela 2016.)

6 INKLUSIIVISUUS

6.1 Merkitys

Inklusiivisuus tarkoittaa tasavertaisuutta ja ihmisten moninaisuuden huomioinnottamista. Käsitteet, kuten yhteenkuuluminen ja mukaan laskeminen ovat vahvasti sidoksissa inklusiivisuuteen tai inklusioon. Inklusiivisuuden huomioi-

minen esimerkiksi seksuaalikasvatuksen kontekstissa huomioi ne ihmisryhmät, jotka ovat haavoittuvimmassa asemassa. On luonnollista, että ihmiset ovat erilaisia keskenään, mutta erilaisuuden ei tule vaikuttaa henkilön mahdollisuuksiin saada esimerkiksi itselle sopivaa seksuaalikasvatusta. (Kämäräinen 2015.) Inklusiivisuudessa on pohjimmiltaan kyse siitä, kuinka ihmisten erilaisuus ja erilaisuuden realiteetit kohdataan. Suurimpina esteinä inklusiivisuudelle esimerkiksi koulutuksen kontekstissa ovat ihmisten eriävät käsitykset erilaisuudesta, asenteet erilaisuuden kohtaamiseen sekä organisaatioiden jäykät rakenteet. (Koukkari 2016.)

6.2 Monessa marginaalissa

On tärkeää saada seksuaalikasvatus inklusiiviseksi moniin vähemmistöihin kuuluville. Kehitysvammaiset sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ihmiset kuuluvat riskiryhmiin muun muassa kun puhutaan seksuaalisesta kaltoinkohtelusta tai seksitaudeista. Riskiä lisää se, että seksuaalikasvatus keskittyy vammattomiin, cissukupuolisiin kehoihin, jotka ovat heteroseksuaalisia. Henkilön ollessa tästä normista poikkeava, lisää se niin henkistä kuin fyysistäkin pahoinvointia. (Henley 2017.) Tämä vähentää myös sateenkaarevien ihmisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Ongelmat johtuvat useimmiten muiden ihmisten kielteisistä asenteista ja syrjinnästä sekä lainsäädännön ja järjestelmien esteellisyydestä tai heteronormatiivisuudesta. (Oikeusministeriö 2014.)

Ei Suomessa eikä Euroopassa ole olemassa tilasto- eikä tutkimustietoa siitä, kuinka usein sateenkaarevat kehitysvammaiset joutuvat viharikoksen, seksuaalisen väkivallan tai muunlaisen väkivallan uhriksi. Yhdistelemällä erilaisia tutkimustuloksia voidaan kuitenkin saada jonkinlainen käsitys sateenkaarevien kehitysvammaisten arjen uhkista.

Erilaisten arvioiden mukaan esimerkiksi vammaisiin naisiin kohdistuu 2-10 kertaa useammin väkivaltaa kuin vammattomiin naisiin. Myös vammaiset miehet ovat suuremmassa vaarassa joutua väkivallan kohteeksi kuin vammattomat miehet. (Sead 2016.) Myös esimerkkinä nostan Euroopan Unionin perusoikeusviraston (FRA) toteuttaman 2015 HLBT-tutkimuksen, jonka tietojen pohjalta oli mahdollista vertailla esimerkiksi transihmisten arkea muihin HLBTIQ-

ihmisten arkeen EU:ssa. Tutkimuksessa ei eroteltu eri ryhmiä vamman perusteella, mutta sen perusteella voidaan saada jonkinlainen käsitys siitä, millaista arki on kehitysvammaisilla transihmisillä. Tulosten mukaan transihmisten perusoikeuksia loukataan toistuvasti. Syrjintä, väkivalta ja ahdistelu kohdistuvat transihmisiin aina hieman enemmän kuin samaan kyselyyn vastanneisiin seksuaalivähemmistöihin. Tutkimuksessa selvisi esimerkiksi, että väkivaltaa ja häirintää tapahtuu vuosittain noin joka toiselle transsukupuoliselle tutkimukseen vastanneelle, mikä on kaksi kertaa enemmän kuin vastaajille, jotka ovat seksuaalivähemmistöön kuuluvia. Myös seksuaalisen väkivallan uhriksi on yleisintä joutua, jos on transihminen, erityisesti jos on transnainen. (European Union Agency for Fundamental Rights 2015.)

Vammaiset ihmiset kohtaavat samankaltaisia väkivallan muotoja kuin vammattomat, mutta riskitekijänä on se, että vammaisen on arjessaan riippuvainen toisten avusta. Tekijänä voi siis usein olla avustaja tai muu lähipiiriin kuuluva henkilö. Mitä enemmän apua ja tukea vammaisen tarvitsee arjessaan, sitä suurempi riski hänellä on joutua väkivallan uhriksi, erityisesti seksuaalisen väkivallan. Suurimmassa riskiryhmässä ovat kehitysvammaiset naiset: he ovat vaarassa joutua seksuaalisen väkivallan ja hyväksikäytön uhreiksi toistuvasti elämänsä aikana, niin lähipiiriin kuin muiden toimesta. Kehitysvammaisilla ongelmana rikoksen tunnistamisessa ja rikosilmoituksen tekemisessä on seksuaalikasvatuksen huono laatu ja se, että hoitotoimiin voi liittyä koskettamista. Kehitysvammaisen ei välttämättä sen vuoksi osaa tiedostaa, mikä on sopivaa kosketusta ja milloin on kyse hyväksikäytöstä. (Korhonen & Mäkinen 2011; Sead 2016.)

6.3 Osallistavaa seksuaalikasvatusta

Seksuaalikasvatuksen tulee olla osallistavaa ja inklusiivista. Sisältöjen on siis noustava oppilaiden omista lähtökohdista. Täysin tasapäistetty opetus ei palvele esimerkiksi liikuntarajoitteista samalla tavalla kuin ihmistä, jolla ei ole liikuntarajoitteita. Eri ryhmiin kuuluvien henkilöiden tulee saada heille sopivaa tietoa seksuaalisuudesta ja sukupuolisuudesta. Kenellekään ei saisi tulla tunnetta, että tieto ei ole suunnattu hänelle. (Halonen & Väisänen 2016.) Seksuaalikasvatuksessa painotetaan usein yhdynnän ja raskaudenehkäisyn merki-

tystä. Yhdyntä kahden heteroseksuaalisen cissukupuolisen ihmisen välillä esitetään usein ainoana tapana harrastaa seksiä. Tästä voi seurata se, että vaihtehtoisia tapoja harrastaa seksiä, kuten suuseksi, käsin hyväily tai anaaliseksi, ei nähdä "oikeana" seksinä. (Savolainen 2016.) Seksilelujen ja muiden seksuaalihyvinvoinnin apuvälineiden käytöstä puhutaan harvoin seksuaalikasvatuksessa, vaikka nämä voivat olla esimerkiksi liikuntarajoitteisille tai raajojen spastisuudesta kärsiville henkilöille ainoita tapoja harrastaa seksiä.

Seksuaalikasvatuksessa tulee varoa olettamasta esimerkiksi ihmisten seksuaalisuutta tai cissukupuolisuutta. Tulee myös muistaa, että eri identiteetit eivät sulje toisiaan pois. Esimerkiksi muslimitaustainen, kehitysvammainen tyttö voi olla myös lesbo tai biseksuaali. (Savolainen 2016.) Moninaisuudesta puhutaan parhaiten, kun siitä ei tehdä erillistä numeroa. Parhaiten ihmisten erilaisuus saadaan otettua huomioon sekä inklusiivisilla oppimateriaaleilla että inklusiivisella puheella, sillä opetus tehoaa paremmin sen tuntuessa omakohtaiselta. Puhuttaessa seurustelusta ei puhuta tyttö- tai poikaystäväistä vaan kumppaneista, tai vanhemmista puhuttaessa ei puhuta isästä ja äidistä vaan vanhemmista tai huoltajista. Termistöä on myös hyvä osata siitä syystä, ettei tulisi puhuneeksi asioista arvottavasti tai alentuvasti. (Oinonen & Susineva 2019, 10-23; Kuusela 2016.)

Seksuaalikasvatuksen tavoitteena on tarkastella seksuaalisuutta kokonaisvaltaisesti, osana niin emotionaalista kuin sosiaalista kehitystä. Seksuaalikasvatuksen tulee olla yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa lisäävää. Osana seksuaalikasvatusta tulee myös keskustella sukupuolirooleista ja niihin liittyvistä odo- tuksista, uskomuksista ja arvostuksista, ja siitä, kuinka nämä vaikuttavat ihmisen valintoihin ja käyttäytymiseen. Inklusiivinen seksuaalikasvatus ei ole keneltäkään pois, vaan se rikastuttaa ja kunnioittaa kaikkien yksilöllisyyttä ja ole- massaoloa. Parhaimmillaan seksuaalikasvatus lisää ymmärrystä ja ylpeyttä moninaisuudesta ja samanarvoisuudesta (Kuusela 2016; Oinonen & Susineva 2019, 10-23; Halonen & Väisänen 2016.)

7 KATSAUS AIEMPIIN JULKAISUIHIN

Suomenkielisiä julkaisuja ei juurikaan ole sateenkaarevista kehitysvammai- sista. Sateenkaarevuus on sivuhuomiona materiaaleissa, eikä mukana koko

aiheen käsittelyn ajan, ja vammaisuudesta ei vastaavasti juurikaan puhuta sateenkaarevista ihmisistä kertovissa materiaaleissa. Parhaiten suoriutuivat Sexpon julkaisut, sekä julkaisut, jotka kertovat nuorista.

Seksuaaliterveyttä kehitysvammaisille – projekti (lyhyemmältä nimeltään Seteke) (2012-2016) toteutettiin Tampereen Kaupunkilähetys ry:n Rongankotikeskuksen alla. Projektin tavoitteena oli kehitysvammaisten seksuaaliterveyden ja hyvinvoinnin edistäminen. On harmillista, että Setekellä on muuten hyvin saavutettavat ja selkeät sivut, mutta heidän näkemyksensä seksuaalisuudesta on niin cis- ja heteronormatiivista. Seksuaalinen monimuotoisuus –otsikon alta löytyy tekstiä sekä seksuaalisuuden moninaisuudesta että sukupuolen moninaisuudesta. Kyseisen tiedon löytääkseen joutuu näkemään vaivaa, eivätkä sateenkaariasiat siitä syystä ole ollenkaan samalla linjalla cis- ja heteronormin kanssa. (Laulainen & Sarajärvi 2016.)

Honkalampi-säätiön Senso-projekti (2015) aloitettiin kehitysvamma-alan ammattilaisten aloitteesta. Hankkeen pilottikokeiluissa huomattiin esimerkiksi, että kehitysvammaisen homosuhde oli joko kielletty kokonaan, sitä ei oltu haluttu nähdä tai oltiin annettu ymmärtää sen olevan väärin. Myös kehitysvammaisten transsukupuolisuus oli ohitettu samantapaisin perustein. Senso-hankkeen avulla aloitettiin esimerkiksi tiedon lisääminen seksuaalisuudesta tai seksuaalioikeuksista niin ammattilaisille kuin kehitysvammaisille itselleen. Enempää tuloksissa ei kuitenkaan puhuttu sateenkaariasioista. (Piironen ym. 2015.)

Nuorisotutkimusseuran ja Setan yhteishanke *Hyvinvoiva sateenkaarinuori* oli ensimmäinen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointia tutkiva hanke Suomessa. Se toteutettiin vuosina 2012-2014. Kyselytutkimukseen vastasi jonkin verran nuoria, jotka kuuluivat toiseenkin vähemmistöön sateenkaarevuuden lisäksi, kuten vammaisiin. Tutkimuksessa huomattiin, että useisiin vähemmistöihin kuuluvien nuorten kokemuksia pitäisi kartoittaa enemmän. Esimerkiksi oli otettu tilanne, jossa henkilö saattoi olla etuoikeutettu valkoihoisuutensa ja suomenkielisyytensä vuoksi, mutta toisaalta tämä henkilö oli myös homo ja käytti liikkumiseen pyörätuolia. Hän on siis joissain tilanteissa yhteiskunnan normien mukainen, mutta toisissa tilanteissa kärsii

niistä. Normit vaikuttavat myös toisiinsa: kun vammaisen nuoren ei nähdä olevan ollenkaan seksuaalinen, heteronormista poikkeava seksuaalisuus on vielä vaikeampi tuoda esille. (Taavetti 2015.)

Sexpon ja Marja Björklundin Yhdessä-sarjakuvaprojekti kertoo seksin ja ihmis-suhteiden kirjosta. Materiaali löytyy suomeksi, ruotsiksi, englanniksi sekä selkosuomella. Aiheita on ihastuksesta puhumisesta, seksuaalisuuden moninaisuudesta ja esimerkiksi BDSM-seksistä. Jokaisesta aiheesta on sarjakuvastrippi sekä lisätietoa aiheesta. Kuvitus on moninaista, ja henkilöt ovat paitsi monennäköisiä, -kokoisia ja –sukupuolisia, mutta myös esimerkiksi pyörätuolilla liikkuvia. Tästä ei tehdä numeroa, ja kaikki esitetään saman arvoisina ja arvokkaina. (Sexpo & Björklund 2016.)

Syvennyin myös kirjan Seksuaalisuuden tabut suljetuissa yhteisöissä (toim. Kiuru & Strömberg-Jakka 2017) lukuun Tabu? Katsaus kehitysvammaisten seksuaalisuuden tutkimukseen. Kehitysvammaliiton tutkimuspäällikkö Antti Teittinen on myös opinnäytteeni ohjaaja. Teittinen käsittelee esseessään kehitysvammaisten seksuaalisuutta yleisellä tasolla, sekä vielä tarkemmin tabun näkökulmasta. Sateenkaarevasta seksuaalisuudesta esseessä ei puhuta. Teittinen kertoi opinnäytetyöni seminaarissa (Kehitysvammaliiton tutkimusseminaari, 31.1.2020) että hänen aikomuksenaan oli kirjoittaa myös sateenkaarevasta seksuaalisuudesta, mutta lopulliseen esseeseen se ei kuitenkaan päätenyt. Kuitenkin nimenomaan kahteen marginaaliin kuuluminen olisi ollut, ja on vieläkin ainakin jonkinlainen tabu.

8 TUOTOS

Toteutin selkokielen seksuaalikasvatuksen oppaan sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta otsikolla ”Monenlainen sukupuoli, monenlainen seksuaalisuuteni”. Selkokieltä tuin Papunetin kuvapankin kuvakorttein, pääasiassa Arasaac- ja Sclera -kuvien. Tilanteissa, joissa olen käyttänyt värillisiä Arasaac-kuvia, olen valinnut monen näköisiä ja eri ihonvärisiä ihmisiä tietoisesti sekaisin.

Ulkoiset tekijät, kuten vaatteet tai hiukset, eivät määritä ihmisen sukupuolta. Sukuelimetkään eivät määritä henkilön sukupuolta, vaikka usein ihmiset, joilla

on penis, ovat miehiä ja ihmiset, joilla on vagina, ovat naisia. Sukupuolivähemmistöistä määrittelen yleisimmät eli transnainen tai transmies sekä muunsukupuolinen. Kerron myös siitä, mitä tehdä, jos oma sukupuoli-identiteetti mietityttää. Selvitän myös seksuaalisuuden moninaisuuden yleisimmät termit, kuten hetero-, homo-, bi- ja aseksuaalisuus. Sukupuoli-identiteetti ei vaikuta seksuaaliseen suuntautumiseen. Oma seksuaali-identiteetti ei ole välttämättä pysyvää eikä se määritä omaa ihmisarvoa. Kaikkien tulee kunnioittaa itseään ja muita.

Lopussa on harjoituksena on piirrostehtävä, johon voi piirtää, miltä oma sukupuoli tai oma seksuaalisuus näyttävät. Sukupuoli ja seksuaalisuus voivat näyttää kaikilla erilaisilta.

9 PROSESSI

Prosessin aloitin ideoimalla, kuinka voisin yhdistää opiskeluni painotukset vammaistyöstä ja seksuaalikasvatuksesta. Tutkiessani Papunetin sivuja huomasin, kuinka sivuilta puuttui kokonaan materiaali seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä. Tästä alkoi ideoiden pyörittely, ja lopulta sain muotoiltua muutamaa erilaista aiheen lähetettäväksi mahdollisille tilaajille. Kehitysvammaliitto, eli myös heidän allaan toimiva Papunet, hyväksyi ideani. Muutamaa eri alustavaa aihetta yhdistellen sain muotoiltua lopulliseen opinnäytetyöhöni sopivan kokonaisuuden.

Lokakuun puoliväliin mennessä olin tehnyt alustavan suunnitelman, ja esittelin sen opinnäytetyön aloitusseminaarissa. Siitä alkoi kirjoittaminen. Aloitin kirjoittamisen listaamalla alustavat otsikot. Otsikot muuttuivat muutamaa otteen, mutta tekemäni listan avulla sain käsityksen jonkinlaisesta muodosta, jota työni tulisi noudattamaan. Olin suunnitelmaa varten tutkinut kirjallisuutta, jota näistä aiheista oli kirjoitettu. Kehitysvammaerityisestä sateenkaarevasta seksuaalikasvatuksesta löytyi hyvin vähän tietoa, mutta yhdistelemällä englanninkielisiä artikkeleita, suomalaista kehitysvammakirjallisuutta ja seksuaalikasvatuksen oppikirjoja, onnistuin löytämään tietoa, jota pystyin työssäni hyödyntämään.

Kirjoitin opinnäytetyötä rutiininomaisesti noin neljä kertaa viikossa. Olin kirjastossa yleensä noin kello 9-16. Tämä toi struktuuria elämääni, sillä palkkatyöni on lähinnä ilta-aikoihin sidottua henkilökohtaisen avustajan työtä. Työ toi myös hyvää vastapainoa, sillä sen ansiosta tietokoneen kanssa työskentelyn saattoi kerran viikossa unohtaa. Tällä tavalla sain myös kirjoittamiseen uutta puhtia. Maratonväsymystä alkoi puolessa välissä ilmaantua, mutta koska aikatauluni sen salli, pidin opinnäytetyöstä hieman lomaa ja keskityin muuhun elämiseen. Muutaman viikon jälkeen jaksoin taas paremmin tarttua toimeen.

Olin opinnäytetyötä kirjoittaessani laittanut muistiin asioita, joita voisin infoleh-tisessä hyödyntää. Samalla kun kirjoitin infoleh-tistä ”Minun sukupuoleni, mi-nun seksuaalisuuteni – selkokieline seksuaalikasvatuksen opas sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuudesta”, kirjoitin sen rinnalla kappaletta, jossa selitän tarkemmin päätöksiäni ja valintojani.

10 ARVIOINTI

Toteutan arviointiprosessini SWOT-analyysin keinoin. SWOT-analyysi koostuu neljästä osiosta, joita ovat nimen mukaisesti strengths eli vahvuudet, weaknesses eli heikkoudet, opportunities eli mahdollisuudet ja threats eli uhat. Vahvuudet ja heikkoudet ovat analysoitavan asian sisäisiä tekijöitä, mahdollisuudet ja uhat taas ulkoisia. SWOT-analyysi tehdään usein nelikenttäkuviona, jollaisena myös minä sen toteutin. (Professional Academy 2019)

	Positiiviset vaikutukset	Negatiiviset vaikutukset
Sisäiset tekijät	<p>S: vahvuudet</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tarjoaa pohjan kehitysvalmiiden inkluusiviseen seksuaalikasvatukseen • Puheenvuoro moneen marginaaliin kuuluvien seksuaalioikeuksista • Oma kiinnostus ja ammatillisuus 	<p>W: heikkoudet</p> <ul style="list-style-type: none"> • Laaja aihe, voisi kirjoittaa loputtomasti • Oma rajallinen aika ja työn rajattu laajuus • Työ on pelkkä opinnäytetyö, eikä suurempi hanke • Leviääkö tieto orgaanisesti?
Ulkoiset tekijät	<p>O: mahdollisuudet</p> <ul style="list-style-type: none"> • LGBTQ-ihmisten moninaisuus 	<p>T: uhat</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sosiaalialan pienet resurssit

	<ul style="list-style-type: none"> • Tilaajana Kehitysvammaliitto, suurimpia alan liittoja • Inklusiivisuus on paitsi tärkeä, myös yhä nouseva arvo 	<ul style="list-style-type: none"> • Arvomaailman mahdollinen sulkeutuneisuus
--	---	--

11 KEHITYSMAHDOLLISUUDET

Kehitysmahdollisuuksista suurin ja samalla epävarmin on valmiin työn jalkauttaminen kentälle. Suuria kysymyksiä on esimerkiksi se, miten työ otetaan vastaan ja kuinka suurta tarvetta sen käyttöön nähdään arkisessa työssä kehitysvammaisten keskuksissa. Tähän tietenkin liittyy se, miten suurissa ongelmissa erityisesti hoitotyö on tällä hetkellä, palkkojen ollessa matalat ja työntekijöiden työ määrän ollessa liian suuri. Jos työntekijät ehtivät juuri ja juuri pestä ja ruokkia hoidettavansa, kuinka he ehtisivät paneutua itsemääräämisoikeudesta ja seksuaalisuuden sekä sukupuolen moninaisuudesta kertomiseen?

Kuitenkin paras kehittymisen mahdollisuus on valmiin työn jalkauttaminen kentälle ja sen saaminen käyttöön. Käyttöä on kehitysvammatyön lisäksi muissakin sosiaalialan työmuodoissa, joissa selkokieltä käytetään. Kun työtä otetaan vastaan ja sitä käytetään, se tulee kehittymään niihin paikkoihin ja tilanteisiin sopivaksi, joissa sitä tarvitaan. Myös tästä syystä halusin tehdä yksinkertaisen työn, jossa puhutaan helppoilla termeillä monimutkaisiksi miellettyistä asioista. Mielestäni samaa kirjasta tulee voida käyttää niin iän kuin kehitysvamman tasosta riippumatta. Ohjaajan tai avustajan tulee kuitenkin olla valmistautunut vastaamaan ikätasolle sopivasti mahdollisesti heränneisiin kysymyksiin.

Kehitysvammaliitto tulee jalkauttamaan valmista opasta ja myös itse opinnäytetyötä muun muassa jakamalla sitä sekä Kehitysvammaliiton koulutuspuolen työntekijöille että muille liiton työntekijöille, joita aihe kiinnostaa. Opas tullaan nostamaan julkaisun jälkeen niin Kehitysvammaliiton internetsivuille ja tutkimustwitteriin (@Ktutkimus), kuin myös koulutustilojen yhteydessä jaettavien ilmaismateriaalien yhteyteen.

Jalkauttamisen teen omalta osaltani niin, että jaan niin itse tuotosta kuin myös tietoa opinnäytetyöstäni omille ammatillisille kontakteilleni. Onnekseni monet

kontakteistani työskentelevät sosiaali- ja terveysalalla juurikin kehitysvammaisten ja/tai sateenkaariasioiden parissa. He saavat levitettyä opinnäytetyötä myös edemmäs, omille kontakteilleen.

Erittymisen tärkeänä tiedon levittämisen kanavana näen lehtisten jaon niin erityisoppilaitoksille, kuten ammattiopisto Live, kuin ammatillisille oppilaitoksille ja korkeakouluille, joissa on sosiaali- ja terveysalan opiskelijoita. Toinen tärkeä väylä on asumisyksiköt sekä tukiasunnot. Myös terveysasemat ja esimerkiksi gynekologioiden vastaanotot ovat mahdollisia lehtisten jakamispaikkoja.

12 LOPUKSI

Kirjoitin opinnäytetyötäni intensiivisesti ja olen hyvin tyytyväinen siihen, miten hyvin onnistuin. Koin onnistuneeni niin kieliasussa kuin sisällön rajauksessa ja myös aihealueiden loogisessa etenemisessä. Jotkut kappaleet, kuten kappaleet autismista ja inklusiivisuudesta, tekivät minut erityisen ylpeiksi siitä ammatillisuudesta ja kypsyydestä, joka niistä välittyi. Saavutin näin myös tavoitteeni moninkertaisesti. Uskoin sekä aiheeseen että sen tärkeyteen, mutta en tiennyt, miten hyvin tulisin onnistumaan.

Esittelin opinnäytetyön Kehitysvammaliitolle heidän tutkimusseminaarissaan 31.1.2020. Kehitysvammaliitolla on tutkimusseminareja, joissa esitellään sekä heidän omia tutkimuksiaan, että esimerkiksi heidän tilaamiaan opinnäytetöitään. Muun muassa koulutuspäällikkö Antti Teittinen kommentoi positiivisesti opinnäytetyötäni. Hän piti erityisesti siitä, kuinka nostan esille tärkeän, mutta vähäisessä käsittelyssä olleen aiheen, kehitysvammaisten sateenkaarevan seksuaalisuuden tai sukupuolen. Tutkimusseminaarissa oli mukana myös Sanna Teräväinen, jonka myöhemmin ilmestyvän pro gradu -tutkielman aiheena on kehitysvammaisten naisten seksuaalisuus. Keskustelut heidän kanssaan antoivat kipinää kirjoittaa enemmän ja paremmin esimerkiksi inklusiivisuudesta.

Aloitin työn liian suurieleisesti, mutta rajatessani ja leikkellessäni osia kokonaan pois, pääsin opettelemaan myös rajauksen taitoa. Ennen en ole osannut olla

tarpeeksi armoton muokatessani omia tekstejä. Erityisesti itseäni kiinnostavista aiheista voisin kirjoittaa loputtomiin, ja tämä opinnäytetyö oli täynnä toinen toistaan itseäni kiinnostavia aiheita.

Tiesin jo aihetta valitessani, että siitä ei löytyisi tarpeeksi tietoa. Se kuitenkin jäi harmittamaan, miten vähän sitä oikeastaan olikaan. Erityisesti tutkimuksista kirjoittaessani mielessä risteili monenlaiset ajatukset erilaisista lisätutkimuksista koskien sateenkaarevia kehitysvammaisia. Koska tutkimuksia koskien edes kehitysvammaisten seksuaalisuutta ylipäätään on niin vähän, toivoisin että voisin joskus palata tähän aiheeseen.

Ongelmana koin myös sen, että aihealueestani olisi niin paljon tutkittavaa, saannottavaa ja opetettavaa, että yksi ainoa opinnäytetyö ei pysty kaikkiin tarpeisiin vastaamaan. Kaikki seksuaalikasvatus pitäisi uudistaa, niin asenteiden kuin myös opetussuunnitelman osalta. Vaikka elämme seksuaalisuuden käsitteiden murrostilassa, muutos ei silti ole tarpeeksi nopeaa. Inklusiivisempi seksuaalikasvatus auttaisi ymmärtämään niin kehitysvammaisten kuin muidenkin marginaaliin kuuluvien ihmisten seksuaalisuutta. Kun ymmärtää paremmin ihmisten moninaista seksuaalisuutta ja sukupuolisuutta, oppii myös ymmärtämään muita ihmisiä ja intersektioita, jotka heihin vaikuttavat. Siksi kokonaisvaltainen seksuaalikasvatuksen muutos auttaisi marginaaliin kuuluvien ihmisten lisäksi myös heitä, jotka eivät marginaaliin kuulu.

Seksuaalikasvatuksen tulee kuulua kaikille tasavertaisesti. Ainaisen yhdyntä- ja peniskeskeisyyden ja seksitaudeilla pelottelun sijaan sen tulee painottaa entistä enemmän seksuaalihyvinvointiin, tasa-arvoon, omiin rajoihin, kunnioitukseen ja suostumukseen. Toivon että tekemäni aloitustasoisen lehtisen tarve vähenisi mahdollisimman pian. Ennen vanhenemista soisin sitä tietenkin käytettävän, mutta toivon, että siinä käsitellyt asiat olisivat mahdollisimman pian kaikille tuttuja ja hyväksytyjä.

LÄHTEET

Alho-Näveri, L., Ikonen, T., Karjala, M., Kortelainen, S., Ruotsalainen, T., Salmi, K. & Sauna-aho, O. 2011. Autismikäsikirja 1.0. Eteva kuntayhtymän julkaisuja, 3/2011. Pdf-tiedosto. Saatavissa: https://www.eteva.fi/globalassets/tiedostot/eteva/oppaat-ja-julkaisut/autismikasikirja_1.pdf [viitattu 13.11.2019].

Autismi- ja Aspergerliiton palveluneuvonta. 2015. Onko autismi kehitysvamma? Vernerin netin internetsivut. WWW-sivu. Saatavissa: <https://verneri.net/yleis/onko-autismi-kehitysvamma> [viitattu 13.11.2019].

Bildjuschkin, K. 2015. Seksuaalikasvatuksen tueksi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen työpäperi 35/2015. Pdf-tiedosto. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129742/TY%C3%962016_35_web_korjattu.pdf?sequence=5 [viitattu 6.11.2019].

Eskola, P. 2016. Vajaa mieli, vajaa kansalaisuus - Kehitysvammaisten lakisääteinen kansalaisasema Suomessa 1927–1970. Itä-Suomen yliopisto. Suomen historian pro gradu –tutkielma. Saatavissa: http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20160237/urn_nbn_fi_uef-20160237.pdf [viitattu 30.10.2019].

European Union Agency for Fundamental Rights. 2015. Transihmisenä Euroopan unionissa - Vertaileva analyysi EU:n HLBT-tutkimuksen tuloksista: yhteenveto. European Union Agency for Fundamental Rightsin julkaisu. Pdf-tiedosto. Saatavissa: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-being-trans-eu-comparative-summary_fi.pdf [viitattu 13.11.2019].

Halonen, M. & Väisänen, M. 2016. Seksuaaliopetus, joka hengittää tässä ajassa – Nuorten erilaiset lähtökohdat ja informaatiotulva. HundrEDin internetsivut. WWW-sivu. Saatavissa: <https://hundred.org/fi/articles/seksuaaliopetus-joka-hengittaa-tassa-ajassa> [viitattu 6.11.2019].

Harjula, M. 1996. Vaillinaisuudella vaivatut. Vammaisuuden tulkinnat suomalaisessa huoltokeskustelussa 1800-luvun lopulta 1930-luvun lopulle. *Bibliotheca Historica* 15. Helsinki: Hakapaino.

Henley, A. 2017. Why Sex Education for Disabled People Is So Important. Teen Voguen internetartikkeli. WWW-sivu. Saatavissa: <https://www.teenvogue.com/story/disabled-sex-ed> [viitattu 12.11.2019].

Ihmisoikeuskeskus. 2019. Tasa-arvoinen avioliittolaki voimaan Suomessa 1.3.2017. Ihmisoikeuskeskuksen internetsivut. WWW-sivu. Saatavissa: <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/julkaisut2/uutiset/uutisarkisto-2012-2017/?x5964494=5965076> [viitattu 11.10.2019].

Juusola, M. 2019. Selkokielen tarve. Selkokeskuksen internetsivut. WWW-sivu. Saatavissa: <https://selkokeskus.fi/selkokieli/tarvearvio/> [viitattu 24.10.2019].

Kallunki, E. 2015. Kehitysvammaisten oikeudet ovat kehittyneet hitaasti – "Laitoselämä oli viikosta, kuukaudesta ja vuodesta toiseen samanlaista". Ylen artikkeli. Saatavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-7789661> [viitattu 29.10.2019].

Kehitysvammaliitto. 2016. Liitto. Kehitysvammaliiton internetsivut. WWW-sivu. Saatavissa: <https://www.kehitysvammaliitto.fi/liitto/> [viitattu 27.10.2019].

Klemetti, R. & Raussi-Lehto, E. 2014. Edistä, ehkäise, vaikuta – Seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelma 2014-2020. Saatavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116162/THL_OPAS33_VERKKO9.3.2016.pdf?sequence=3&isAllowed=y [viitattu 6.11.2019].

Korhonen, E. & Mäkinen, I. 2011. Ilman esteitä - vammaisten seksuaalioikeudet ja kehitys. Väestöliiton Väestötietosarjan julkaisu 23. Pdf-tiedosto. Saatavissa: <http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/c18ad2aee2cc4cc4e2380f5dbaad6497/1573733523/application/pdf/1191805/IlmanEsteit%C3%A4-%20vammaisten%20seksuaalioikeudet%20ja%20kehitys.pdf> [viitattu 14.11.2019].

Koski, S. 2015, päivitetty 2016. Vammaisten oikeuksien yleissopimuksen ratifiointi. Eduskunnan internetsivut. WWW-sivu. Saatavissa: https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/vammaisten-oikeuksien-yleissopimuksen-ratifiointi.aspx [viitattu 30.10.2019].

Koukkari, M. 2016. Inklusiivinen oppimisympäristö – Osallisuutta parhaimmillaan. Teoksessa H. Honkanen (toim.) 2016. Tehdään yhdessä ja opitaan toisilta – Osallisuus ja yhteistoiminta koulutuksen ja kuntoutuksen kehittämisessä. ePooki. Oulun ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyön julkaisut 34. Saatavissa: <http://urn.fi/urn:nbn:fi-fe2016113030088> [viitattu 11.2.2020].

Kuusela, M. 2016. Koulu ja seksuaalikasvatus sateenkaaren väreissä. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/48950/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201602261711.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [viitattu 30.10.2019].

Kämäräinen, S. 2015. Mitä on inklusio nuorisotyössä? Music Against Drugs ry:n nuorten inklusiivinen tiimimalli – kehittämishankkeen opinnäytetyö. Opinnäytetyö. Humak. Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/100649/Kamarainen_Sari.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 11.2.2020].

Laulainen, J. & Sarajärvi, M. 2016. Seteke-projekti. Seteken internetsivut. Saatavissa: <http://www.seteke.fi/seksuaaliterveytta-kehitysvammaisille-projekti.html> [viitattu 12.12.2019].

Leskelä, L. 2018. Selkokieli. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen internetsivut. WWW-sivu. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/asia-kasprosessi/neuvonta-ja-ohjaus/selkokieli> [viitattu 24.10.2019].

Lääketeieteellinen näkökulma. 2019. Lääketeieteellinen näkökulma. Vernerinet internetsivut. WWW-sivu. Saatavissa: <https://verneri.net/yleis/laaketieteellinen-nakokulma> [viitattu 24.10.2019].

Määttänen, M. 2019. Pakkosteriloinnista hormonikierukkaan. Kehitysvammaisten Tukiliiton artikkeli. Saatavissa: <https://www.tukiliitto.fi/tarina/pakkosteriloinnista-hormonikierukkaan/> [viitattu 30.10.2019].

Oikeusministeriö. 2014. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien perus- ja ihmisoikeudet Suomessa. Oikeusministeriön julkaisu 34/2014, selvityksiä ja ohjeita. Pdf-tiedosto. Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76543/omso_34_2014seksuaalivahemmis-tot.pdf [viitattu 13.11.2019].

Oinonen, M. & Susineva, A. 2019. Seksuaalikasvattajan käsikirja. Hivpointin julkaisu. Helsinki.

Oksanen, J. 2015. SEKSU: Seksuaaliterveyttä ja suhdetaitoja. Opas autismin kirjon nuorille ja aikuisille sekä heidän kumppaneilleen. Yksin ja kaksin –seksuaalikasvatushankkeen ja Autismisäätiön julkaisu. Helsinki: Autismisäätiö.

Paajanen, H. & Perttula, E. 2015. Kouluikäisen seksuaaliterveyskasvatusmateriaali historiasta tulevaisuuteen - Materiaalien käyttö terveydenhoitajan työssä. Opinnäytetyö: Terveydenhoitaja AMK. Metropolia Ammattikorkeakoulu. Hoitotyön koulutusohjelma. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/97386/Paajanen_Heini.%20Perttula_Eliisa.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 30.10.2019].

Piiroinen, E., Ikonen, L. & Kesonen, L. 2015. Sensoprojekti: taustaa. Sensonetin julkaisu. Saatavissa: <http://www.sensonet.fi/binary/file/-/id/1/fid/966/> [viitattu 12.12.2019].

Professional Academy. 2019. Marketing Theories – SWOT analysis. Professional Academyn internetsivut. WWW-sivu. Saatavissa: <https://www.professionalacademy.com/blogs-and-advice/marketing-theories---swot-analysis> [viitattu 12.12.2019].

Sateenkaarisanasto. 2019. Sateenkaarisanasto. Setan internetsivut. WWW-sivu. Saatavissa: <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/> [viitattu 24.10.2019].

Savolainen, S. 2016. "Tämä me hypätäänkin yli" – Sateenkaarinuorten kokemuksia koulujen seksuaalikasvatuksesta. Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön opinnäytetyö. Mamk. Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma. Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/113787/Savolainen_Sini.pdf?sequence=1 [viitattu 6.11.2019].

Sead. 2016. Seksuaalikasvatusta kehitysvammaisille aikuisille, heidän vanhemmilleen ja heidän kanssaan työskenteleville ammattilaisille. (Sexual Education for Adults with Disabilities, their parents and staff.) EU:n elinikäisen oppimisen toimintaohjelman julkaisuja. Pdf-tiedosto. Saatavissa: https://luovi.fi/wp-content/uploads/2016/03/countryreport_finland_sead.pdf [viitattu 30.10.2019].

Seksuaalikasvatus. 2019. Seksuaalikasvatus. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen internetsivut. WWW-sivu. Saatavissa: https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/seksuaalikasvatus [viitattu 30.10.2019].

Seppälä, H. 2017. Erilaiset eväät. Kirja kehitysvammaisuudesta. Kouvola: Kehitysvammaliitto.

Sexpo & Björklund, M. 2016. Yhdessä - sarjakuvia seksin ja ihmissuhteiden kirjosta. Sexpo-säätiön julkaisuja. Saatavissa: <https://comics.sexpo.fi/s/> [viitattu 27.12.2019].

Sosiaalinen näkökulma. 2018. Sosiaalinen näkökulma. Vernerinet internetsivut. WWW-sivu. Saatavissa: <https://verneri.net/yleis/sosiaalinen-nakokulma> [viitattu 24.10.2019].

Strang, J. 2018. Why we need to respect sexual orientation, gender diversity in autism. Spectrum News –internetsivusto. WWW-sivu. Saatavissa: <https://www.spectrumnews.org/opinion/viewpoint/need-respect-sexual-orientation-gender-diversity-autism/> [viitattu 13.11.2019].

Suomen YK-liitto. 2015. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. Suomen YK-liiton julkaisuja. Somero: Suomen YK-liitto.

Taavetti, R. 2015. "Olis siistiä, jos ei tarttis määritellä..." - Kuriton ja tavallinen sateenkaarinuoruus. Nuorisotutkimusverkoston verkkojulkaisu 81. Pdf-tiedosto. Saatavissa: http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/hyvinvoiva_sateenkaarinuori.pdf [viitattu 12.12.2019].

Teittinen, A. 2014. Vammaisten laitoshistorioista kohti kansalaisuutta. Elore, 21. Saatavissa: <https://journal.fi/elore/article/view/79121/40023> [viitattu 5.2.2020].

Teittinen, A. 2017. Tabu? Katsaus kehitysvammaisten seksuaalisuuden tutkimukseen. Teoksessa Seksuaalisuuden tabut suljetuissa yhteisöissä. Toim Kiuru, H. & Strömberg-Jakka, M. 267- 277.

Toimintakyvyn näkökulma. 2017. Toimintakyvyn näkökulma. Vernerinet internetsivut. WWW-sivu. Saatavissa: <https://verneri.net/yleis/toimintakyvyn-nakokulma> [viitattu 24.10.2019].

Vammaisuuden historia Suomessa s.a. Ihan epänormaalia – vammaisuuden historia Suomessa. Työväenmuseumo Werstaan multimediaesitys. Saatavissa: http://tkm.fi/ihan_epanormaalia_multimedia/fi/ [viitattu 11.10.2019].

Väestöliitto: historia. 2019. Historia. Väestöliiton internetsivut. WWW-sivu. Saatavissa: <https://www.vaestoliitto.fi/vaestoliitto/historia2/> [viitattu 7.11.2019].

SELKOKIELINEN SEKSUAALIKASVATUKSEN OPAS SUKUPUOLEN JA SEKSUAALISUUDEN MONINAISUUDESTA

SISÄLLYS

Tyttyjä, poikia, muita	4
Homoja, lesboja, biseksuaaleja ja heteroita	12
Piirrä	18
Lisää tietoa	19

TYTTÖJÄ, POIKIA, MUITA

Millaisia on tytöt, pojat tai muut?

Ihmisellä voi olla pitkät
tai lyhyet hiukset

hän voi meikata tai
olla meikkaamatta.

4

Hän voi käyttää housuja tai hameita.

ja semmoisia alusvaatteita
kun haluaa.

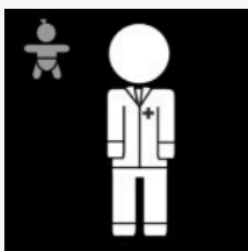

Nämä ei kerro, onko ihminen nainen,
mies tai jotain muuta.

5

Kaikki ihmiset ovat arvokkaita ja hyviä omana itsenään.

Tärkeintä on, että tunnet olosi hyväksi.

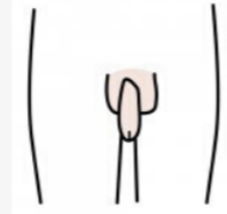
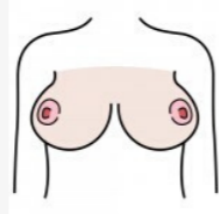

Kun vauva syntyy, lääkäri
arvaa että vauvan sukupuoli
riippuu siitä, onko vauvalla pippeli vai
pimppi.

6

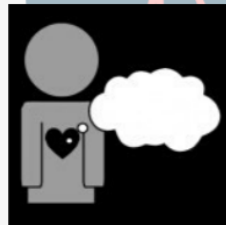
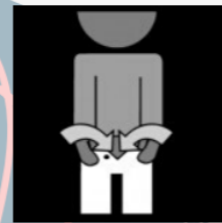
Usein ihmiset, joilla on pippeli, ovat miehiä.
Usein ihmiset, joilla on pimppi, ovat naisia.

Ihmisellä voi olla pimppi tai pippeli,
rinnat tai ei rintoja.
Hän voi silti
olla sukupuoleltaan
mitä haluaa.

7

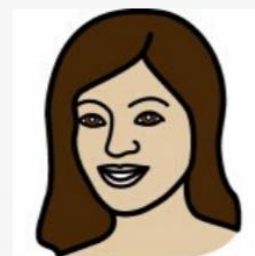
Sukupuoli ei riipu siitä,
mitä on housuissa

vaan siitä,
miltä sinusta tuntuu.

Joskus lääkäri on ajatellut että lapsi on tyttö,
mutta lapsesta itsestään tuntuu että hän on poika.
Silloin hän on transpoika,
ja hänestä kasvaa transmies.

Joskus lääkäri on ajatellut että
lapsi on poika,
mutta hän onkin tyttö.
Hän on silloin transtyttö ja hänestä
kasvaa transnainen.

9

Voit myös olla sukupuoleltasi muuta kuin nainen tai mies.
Silloin voit sanoa itseäsi muunsukupuoliseksi.

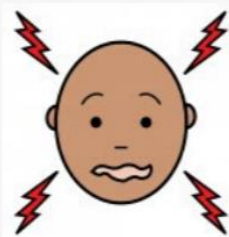

Joskus ihmiset eivät ymmärrä sukupuoltasi jos se on eri kuin se mitä arvattiin kun synnyit.

10

Joskus se voi aiheuttaa sinulle surua ja ahdistusta.

Voit pyytää apua tutuilta ihmisiltä.

Tärkeintä on kuitenkin muistaa, että olet arvokas omana itsenäsi.

Ketään ei saa kiusata siksi että hän on nainen, mies, tai muunsukupuolinen.

HOMOJA, LESBOJA, BISEKSUAALEJA, HETEROITA

Ihmisiä on erilaisia.
Erilaiset ihmiset tykkäävät erilaisista ihmisistä.
Erilaiset sanat auttavat ymmärtämään muita.

12

Heteroseksuaali tai hetero on ihminen, joka ihastuu ja rakastuu eri sukupuolisiin ihmisiin kuin mitä hän itse on. Esimerkiksi nainen mieheen ja mies naiseen.

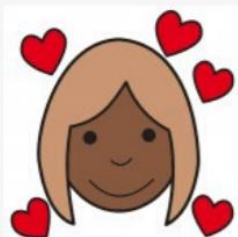

Homoseksuaali eli homo on mies, joka ihastuu ja rakastuu saman sukupuolisiin ihmisiin kuin hän on itse.

13

Lesbo tarkoittaa että on homoseksuaali nainen. Lesbo ihastuu ja rakastuu muihin naisiin.

Biseksuaali, tai panseksuaali tarkoittaa sitä, että voi ihastua ja rakastua ihmiseen välittämättä heidän sukupuolestaan.

14

Ihminen voi myös olla aseksuaali. Aseksuaali tarkoittaa sitä, että ei ollenkaan halua seksiä kenenkään kanssa. Aseksuaali voi silti haluta seurustella.

Sukupuoli ei vaikuta siihen, minkä sukupuolisista ihmisistä tykkää, eli mikä on seksuaalinen suuntautuminen.

Muunsukupuolinen ihminen voi sanoa myös että on homo tai lesbo.

15

Homo tai lesbo ei ole haukkumasana.

Kaikki erilaiset seksuaalisuudet
ovat yhtä hyviä.

Joskus nainen voi ajatella koko elämän,
että on hetero.
Sitten hän tapaakin naisen jonka
kanssa rakastuu.

Seksuaalisuus voi muuttua
kun tulee vanhemmaksi, ja se on
ihan tavallista.

17

PIIRRÄ

Sukupuoli ja seksuaalisuus näyttää erilaiselta kaikilla.

Miltä näyttää sinun sukupuolesi?

Entä miltä näyttää sinun seksuaalisuutesi?

18

LISÄÄ TIETOA

Sinuiksi.fi

Seta.fi

Transtukipiste.fi

Trasek.fi

&

kuvat: kuvapankki.papunet.net

